

liittyvän ongelman: minkä hakusanan yhteydestä ilmauksen löytää? Löytämistä helpottaa se, että monet ilmauksista toistuvat kunkin mahdollisen hakusanan kohdalla; esimerkiksi sanonta *silmät ovat sielun ikkunat* on mainittu *silmän*, *sielun* ja *ikkunan* kohdalla. Sen sijaan esimerkiksi *topeliaininen aikakausi* on mainittu vain *aikakauden* kohdalla ja *seisova pöytä* vain *pöydän* kohdalla.

Osalle sanonnoista on mielestäni annettu ainakin nykysuomalaisen intuition kannalta erikoisia merkityksiä. Esimerkiksi *täysi kuin Turusen pyssy* (joka selitetään *täyden* kohdalla; myös hakusana *Turunen* on mukana, mutta sen kohdalla vain viitataan *täyteen*) selitetään omaisuutta ahnehtivaan ja sitä varjelemaan ihmiseen viittavaksi, mutta itse olen kuullut sitä käytettävän lähinnä runsaan ruokailun jälkeistä täyteen oloa kuvaavana.

Osaan sanonnoista tekijä on liittänyt luonnehdinnan siitä, minkä ryhmän kielenkäyttöön sanonta kuuluu. Siten esimerkiksi *pärstäkerroin* kuuluu Alvren mukaan sotilaskieleen; ehkä ilmaus on sieltä peräisin, mutta nykyisin se tuntuu vielä tyyppillisemmin kuuluvan koululaisten ja opiskelijoiden kielenkäyttöön.

Joskus lukija ihmettelee, miksi kirjassa on mukana hyvinkin erikoisia ja vanhentuneen tuntuisia ilmauksia. Esimerkiksi *radion* yhteydessä mainitaan *hellaradio* (Yleisradio Hella Wuolijoen aikana) ja *radioleski* (nainen, jonka mies viettää iltojaan kuunnellen herkeämättä radiota), *aavikon* kohdalla sanaliitto *aavikon pojat* 'arabit'. Nämä eivät enää ole nykysuomen eläviä ilmauksia vaan eräänlaisia menneiden vuosikymmenien kuriositeetteja. Ikivanhoja ovat sellaiset johdokset kuin *emintimä* ja *emäinen*, jotka lienevät outoja useimmille suomalaisillekin; myöskään niiden yhteydessä mainitut sanonnat »edessä emoton lapsi emintimän leipoessa», »kylmä kuin

emintimän henki» ja »käy kuin emäisen selkään» eivät liene nykyisen kielenkäytön kannalta mainitsemisen arvoisia.

Muitakin kuriositeetteja kirjassa on, vieläpä yllättävän runsaasti: esim. sellaista vanhentunutta slangisanastoa kuin *aasis*, *autsika*, *bomtsika*, *ceppari*, *dineri*, *elkkari*, *elssika*, *glaidu*, *hegis* jne. Ehkä slangi voisi olla paikallaan, jos se olisi ajantasaisista, mutta missä yhteydessä virolainen nykyisin kohtaa esimerkiksi bomtsikan (joka tarkoittaa 'pomoa')? Ihmettelen myös puhekieliseksi osoitetun Hitlerin nimityssarjan »Aatu = Fyyreri = Hiltunen» tarpeellisuutta. Suorastaan harhaanjohtavana pidän sitä, että *vapaa*-sanon yhteydessä ei ole edes viitattu siihen taajaan esiintyvään sanontaan, jonka Alvre on sijoittanut *frii*-sanon yhteyteen: »on niin frii kuin taivaan lintu». Vaikka yrittäisi ajatella siten, että tällaisessa hakuteoksessa on pienempi paha ottaa mukaan liikaa kuin liian vähän, niin perifeerinen, vanhentunut slangisanasto tuntuu turhalta painolastilta, joka on jäänyt rasittamaan muuten hyvää kirjaa.

Slangin ja puhekielen ilmauksilla on taipumus uusiutua verraten nopeasti. Jos kyseessä on hyvin läpinäkyvä kuvailmaus, on sitä paitsi turhaa ottaa sitä ensinkään selitettäväksi. Siten Alvren *kretonki*-hakusanan kohdalla esittämää sanontaa *hangata kretonkia* = *nojata kretonkiin* ei nykyisin enää kuule, mutta jos kuulisi, ymmärtäisi selittämättäkin sen tarkoittavan 'tantside teist tihedalt enda vastu surudes'. Turhaa on niin ikään selittää sellaista täysin läpinäkyvää sanontaa kuin *kantaa urheilun aateliskilpeä korkealla*.

Aakkostamisen kannalta kyseenalainen on se ratkaisu, että joskus on tietyn sanan äännevariantteja lueteltu yhdellä rivillä. Esimerkiksi sydänkohtausta merkitsevän *sydärin* lukija löytää *sydärin* kohdalta (s. 476), missä on mainittu myös *sydis*; kuitenkin tätä riviä seuraa pitkä *sydän*-jakso, jon-

ka päättyessä (s. 478) ei ole mitään vihjettä *sydäristä*. Aakkosissa ensimmäisenä tuleva *sydari*-variantti on kuitenkin hyvin harvinainen.

Alvren kirjan yhtenä hyvin kiinnostavana juonteena pidän eräiden ns. riskisanojen yhteydessä esitettyjä erikoismerkityksiä, jotka osaltaan valottavat suomen ja viron välistä merkityseroa. Esimerkiksi *kirja*-sanan merkityseron kannalta kiinnostava on sanonta *kirjat kunnossa* 'paperit kunnossa' (*paberid korras*). Toinen esimerkki: suomen *muistaa*-verbin etymologinen vastine on viron *mõista*, jonka merkitys on 'ymmärtää'; tältä kannalta on mielenkiintoista, että Kalevalan säe »kyllä mä siihen mutkan muistan, / mutkan muistan, keinon keksin» kuuluu viroksi »küll ma selleks konksu mõtlen, / konksu mõtlen, nõksu leian», jossa *muistaminen* siis on käännetty 'ajattelu-miseksi'; ajattelu on silloittaa merkityseroa muistamisen ja ymmärtämisen välillä.

Alvren kirja on suureksi osaksi aineiston aakkosellista luettelointia, mutta antoisaa luettavaa sisältää tiivis ja monia olennaisia seikkoja esiin tuova johdantojakso (s. 8–14). Tämänkin jakson puutteena pidän slangin väkinäistä ottamista mukaan; esimerkiksi sivulla 14 mainituista lukusanoista *kymäläinen* ei nykysuomessa ole erityisen

yleinen kymmenen nimitys, kuten ei myöskään sen parina mainittu *kypänen*; edelleen 'satasten' merkityksessä mainittua *satsukkaa* en pitäisi mainitsemisen arvoisena.

Alvren kirja on ensisijaisesti suunnattu virolaiselle lukijakunnalle. Kirja voi kuitenkin olla hyvinkin hyödyllinen myös suomalaiselle siinä tilanteessa, että tämä tahtoo selvittää tietyn suomenkielisen vakiintuneen sanonnan korrektiin vironkielisen vastineen; esimerkiksi *seinäruusu* on viroksi *müürilill* («muurikukka»; tällaisia yhdyssanoja ei kaikista sanakirjoista löydä), ja sanontaa *lain käsivarsi on pitkä* vastaa viron *seadusesilm näeb kaugele*. Pieni valikoima sanontoja käänkösvastineineen: *huitoo kuin heikkopäinen* kuuluu viroksi *vehib kui hull veskis*; *lyödä hynttyyt yhteen* on *leivad tühte kappi panna*; *ottaa pienet nokkaunet* on *väikest uinakut teha* tai *tunnikese tukkuda*; *lyödä ällikällä* on *pahviks lüüa*.

Tällaisia idiomattisia ilmauksia ei suinkaan aina löydä sanakirjoista, ja siten Alvren aihe, vakiintuneiden ilmausten käänkösvastineiden kartoittaminen, on erittäin kiintoisa ja hyödyllinen.

KLAUS LAALO

Sähköposti: Klaus.Laalo@Helsinki.Fi
skklla@uta.fi